

MARIËTTE LUSSE (L), lector Samenwerken met ouders, Hogeschool Rotterdam, m.e.a.lusse@hr.nl
ANNELIES KASSENBERG, associate lector Jeugd en Leefomgeving, Hanzehogeschool Groningen, a.kassenberg@pl.hanze.nl

Eén op de twaalf kinderen in Nederland groeit op in armoede (CBS, 2019). Dat zijn er gemiddeld twee in elke schoolklas. Omdat geldzorgen thuis de ontwikkeling van leerlingen ernstig kunnen belemmeren, maken leerkrachten zich zorgen over de kansen van deze leerlingen. Dit artikel bespreekt hoe scholen eraan kunnen bijdragen dat deze leerlingen worden gezien, kunnen meedoen en kansen krijgen en wat daarbij aandachtspunten zijn voor directies en besturen. De handreiking 'Omgaan met armoede op scholen' die wij onlangs lanceerden, biedt hiertoe een denk- en werkkader (zie kader).

AANDACHTSPUNTEN VOOR DIRECTIES EN BESTUREN

ARMOEDE OP SCHOOL

Wat verstaan we onder armoede? Volgens de Europese commissie zijn mensen arm 'wanneer de materiële, culturele en sociale middelen onvoldoende zijn om op een manier te leven die als minimaal aanvaardbaar wordt gezien in de samenleving waarin men leeft'. Als grens van wat in Nederland financieel minimaal aanvaardbaar is, hanteert het Sociaal en Cultureel Planbureau een 'niet veel, maar toereikend' besteedbaar inkomen. Dit is gebaseerd op de door het Nibud berekende minimale uitgaven aan voedsel, kleding, wonen en sociale participatie.

ARMOEDE KOMT VOOR OP ELKE SCHOOL

Hoewel op de ene school aanzienlijk meer leerlingen in armoede zijn dan op de andere, kan armoede op elke school voorkomen. Armoede komt veel voor bij alleenstaande ouders, en ook bij laaggeletterde ouders of ouders met een licht verstandelijke beperking. Armoede komt niet alleen voor bij

gezinnen die van een uitkering leven, maar ook bij werkende ouders. Bijvoorbeeld bij ouders die werken in beroepen met een laag uurloon, zoals in de horeca, detailhandel of schoonmaak. Ook bij zzp-ers of ouders die met een faillissement te maken hebben, kunnen er grote geldzorgen zijn. Daarmee sluipert armoede ook binnen op scholen die hier niet op bedacht zijn.

GEEN RUIMTE OM TE LEREN

Leerlingen die in armoede opgroeien, hebben een minder ondersteunende en stimulerende omgeving dan andere leerlingen. De stress die armoede met zich meebrengt, kan er toe leiden dat hun ouders minder verstandige beslissingen nemen, minder aandacht voor hen hebben en soms zelfs hardhandiger opvoeden. Bovendien groeien deze kinderen vaak ook op in buurten met minder voorzieningen (Kinderombudsman,

OMDAT ER VEEL SCHAAMTE IS, KUNNEN LEERKRACHTEN ARMOEDE NIET ALTIJD GOED SIGNALEREN

2017). Ook participeren kinderen minder bij sport- en culturele activiteiten. Stressvolle omstandigheden in het gezin zoals schulden, ziekte, echtscheiding, werkloosheid hebben bovendien een negatieve invloed op de executieve functies van kinderen (waaronder de impulsbeheersing, emotieregulatie, besluitvorming en het werkgeheugen). Dat maakt dat kinderen minder ruimte in hun hoofd hebben om te kunnen leren en dat hun ontwikkeling onder druk komt te staan. Omdat scholen een sleutelrol hebben in de ontwikkeling van kinderen, ontkomen scholen er niet aan om zich tot deze problematiek te verhouden.

HANDREIKING PO EN VO

Februari 2020 is de handreiking 'Omgaan met armoede op scholen' gelanceerd. Mariëtte Lusse (Hogeschool Rotterdam) en Annelies Kassenberg (Hanzehogeschool Groningen) schreven de handreiking in opdracht van de ministeries OCW en SZW. De handreiking bevat dertien werkwijzen met bijbehorend voorbeeldmateriaal, geordend in de categorieën Signaleren, Ondersteunen en Stimuleren (SOS bij kinderarmoede). In de uitvoering van deze werkwijzen hebben directieleden, leerkrachten, zorgprofessionals en externe partners elk een andere rol. De werkwijzen zijn gebaseerd op expertmeetings, goede praktijken van en pilots op scholen. Zie www.hr.nl/gereedschapskist of www.hanze.nl/soskinderarmoede

Zorg ervoor dat alle leerlingen kunnen deelnemen aan activiteiten en excursies buiten het verplichte lesprogramma

DE ROL VAN SCHOLEN

Hoewel scholen armoede niet kunnen oplossen, kunnen zij wel bijdragen aan het Signaleren van armoede en aan het Ondersteunen en Stimuleren van leerlingen en hun ouders die in armoede verkeren (SOS bij kinderarmoede). Dat vereist dat het thema op school is gegendeerd en dat het team zich bewust is van deze problematiek.

Rolverdeling

In het omgaan met armoede is van belang dat er een duidelijke taakverdeling is, waarbij elk teamlid de rol op zich neemt die past bij de functie. Leraren zorgen vooral voor een veilige en stimulerende omgeving in de klas, voor goede lessen en voor een vertrouwensrelatie met leerlingen en ouders. Zorgprofessionals (inclusief brugfunctionarissen of medewerkers ouderbetrokkenheid) zorgen voor (toeleiding naar) steun. En externe partijen dragen bijvoorbeeld bij aan activiteiten in de verlengde schooldag, waarin alle leerlingen kunnen participeren. Directies zetten de toon en stellen de kaders en zijn verantwoordelijk voor het beheersen van de schoolkosten.

Signaleren

Omdat er veel schaamte is over armoede onder leerlingen en ouders, is het niet altijd eenvoudig armoede te signaleren.

Het helpt als leerkrachten de leerlingen in hun klas en de ouders van de leerlingen goed leren kennen, bij voorkeur in kennismakingsgesprekken thuis of op school. In deze gesprekken kunnen leerkrachten direct vragen aan ouders of zij dit schooljaar belemmeringen zien (financieel of anderszins) voor de deelname van hun kind aan de geplande activiteiten. Ook kunnen leerkrachten een flyer uitdelen met informatie over financiële ondersteuning en de contactpersoon in de school. Van belang is dat alle ouders deze flyer krijgen, om te voorkomen dat ouders met geldzorgen over het hoofd gezien worden of dat ouders zich gestigmatiseerd voelen. Vervolgens kunnen leerkrachten met hulp van een klassenlijst een beter zicht krijgen op de achtergrond van de leerlingen. Met behulp van een signaleringslijst weten zij beter waar zij op kunnen letten bij armoede en hoe zij dit vervolgens ook bespreekbaar kunnen maken bij leerlingen en ouders.

Ondersteunen

Om ouders te ondersteunen is het van belang dat de directie de schoolkosten goed in beeld heeft en zoveel mogelijk beperkt. Ook is van belang dat de school goed duidelijk heeft welke vergoedingen ouders kunnen aanvragen en dat in de school geregeld is wie ouders hierbij ondersteunt. Verder is ►

aandacht nodig voor de verborgen kosten die het naar school gaan met zich meebrengt. Activiteiten als verjaardagen van leerkrachten en sponsorlopen kunnen veel stress opleveren voor leerlingen in armoede. Leerkrachten die zich daarvan bewust zijn, kunnen helpen zoeken naar oplossingen. Scholen kunnen verder overwegen om materiële steun te bieden, bijvoorbeeld door het instellen van een doorgeefkast voor gym schoenen, kleding, boeken en speelgoed. Of door het verzorgen van ontbijt of lunch voor leerlingen die dat thuis niet krijgen, door het alert zijn op het meegeven van resten van maaltijden aan gezinnen die dit goed kunnen gebruiken en door te zorgen dat er maandverband aanwezig is voor meisjes in de bovenbouw.

Stimuleren

Scholen zorgen voor een stimulerende omgeving door het aanbieden van bijvoorbeeld financiële en/of leefstijleducatie en een goed programma in de verlengde schooldag. Of door te investeren in veerkracht, zodat leerlingen leren omgaan met stress en tegenslag en ruimte krijgen om te kunnen leren. Mooie voorbeelden zijn integrale aanpakken zoals Leer- & Veerkracht en de Transformatieve school. En tot slot kunnen scholen ook ouders versterken, al was het maar om juist ouders in armoede eens mee te nemen met schoolreizen en excursies. Of door brugfunctionarissen of medewerkers ouderbetrokkenheid activiteiten te laten verzorgen waarbij ouders hun taal-, computer-, financiële- en opvoedvaardigheden kunnen vergroten.

DE ROL VAN BESTUREN

Scholen kunnen veel doen om te zorgen dat leerlingen in armoede worden gezien, kunnen meedoen en kansen krijgen. Dat kunnen scholen echter niet alleen. Besturen kunnen scholen ondersteunen. Dat kan heel basaal door te helpen dit thema op de agenda te plaatsen en scholen te faciliteren in de professionalisering op dit thema. Maar besturen kunnen ook specifiekere ondersteuning bieden.

Ouderbijdrage

De vrijwillige ouderbijdrage is een punt dat aandacht vraagt. Scholen kunnen via een financiële bijdrage van ouders activiteiten (schoolreis, sinterklaasfeest en dergelijke) financieren die geen onderdeel uitmaken van het verplichte lesprogramma, maar die wel onder schooltijd plaatsvinden. Omdat deze activiteiten de sociale ruggengraat van de klas vormen, is van belang dat alle leerlingen kunnen deelnemen. De Tweede Kamer heeft onlangs ingestemd met een wetsvoorstel, waarvan het uitgangspunt is dat scholen ouders een bijdrage mogen vragen voor de financiering van deze activiteiten, maar ouders daartoe niet kunnen verplichten. Scholen mogen kinderen van ouders die niet willen of kunnen betalen bovendien niet uitsluiten van deelname aan de activiteiten. Dit wetsvoorstel is in lijn met de al geldende gedragscode van de PO-Raad. Directeuren geven aan dat deze post, die niet door het rijk wordt vergoed, de relatie tussen school en ouders onder druk zet. Als de nieuwe wet wordt aangenomen, is het de vraag of fondsen die nu bijspringen als ouders

dit niet kunnen betalen, dat nog wel kunnen doen als de ouders wettelijk zijn ontslagen van de plicht hieraan bij te dragen. Dat maakt de financiering van deze activiteiten onzeker. Het is de taak van directies dat deze post zo laag mogelijk blijft en zo goed mogelijk uit het schoolbudget gedekt kan worden. Het is goed als daarnaast besturen en directies

HET IS DE TAAK VAN DE SCHOOLDIRECTIE DE OUDERBIJDRAGE ZO LAAG MOGELIJK TE HOUDEN

met elkaar oplossingen zoeken. Een mooi voorbeeld is het bestuur SAAM in Oss, die de financiering aan de scholen zo heeft aangepast dat de vrijwillige ouderbijdrage kan worden afgeschaft.

Zorgprofessionals

Een ander punt is de verbinding tussen onderwijs en zorg. Uit een aantal goede praktijken in het land ontstaat het beeld dat het is wenselijk dat scholen kunnen rekenen op een substantiele en structurele inzet van zorgprofessionals (schoolmaatschappelijk werkers, brugfunctionarissen, medewerkers ouderbetrokkenheid) vanuit de school. Als zorgprofessionals onderdeel zijn van het team, zijn zij beter gepositioneerd om het vertrouwen van leerlingen en ouders in armoede te winnen. Bovendien zijn de lijntjes naar het team dan korter. Zo kunnen zorgprofessionals enerzijds leerkrachten en directies ontlasten (wat wenselijk is in deze tijd van lerarentekort) en anderzijds gezinnen in armoede beter ondersteunen.

STAPSGEWIJS

In de genoemde handreiking zijn de hier kort beschreven werkwijzen en aandachtspunten zo uitgewerkt dat scholen hier direct mee aan de slag kunnen. Deze zijn bedoeld ter inspiratie, zodat scholen de voorgestelde werkwijzen naar eigen wens op maat kunnen maken. Niet alles hoeft tegelijk en elke school zal een andere prioriteit hebben. Maar elke school kan een stap zetten in het beter **Signaleren**, **Ondersteunen** en **Stimuleren** van leerlingen die opgroeien in armoede en elk bestuur kan daarin ondersteunen. *BSM*

BRONNEN

- CBS (2019). Armoede & sociale uitsluiting. Den Haag: CBS.
- Kinderombudsman (2017). Alle kinderen kansrijk. Het verbeteren van de ontwikkelingskansen van kinderen in armoede. Den Haag: Kinderombudsman.
- Lusse, M. & Kassenberg, A. (2020). Omgaan met armoede op scholen. Handreiking voor po en vo. Hogeschool Rotterdam en Hanzehogeschool Groningen.